

ROOTS & TRACES

EEN LESPAKKET
OVER HET HAAGSE
KOLONIALE EN
SLAVERNIJVERLEDEN

KOFFIE

CACAO

16

22

INLEIDING

EEN LESPAKKET OVER HET HAAGSE KOLONIALE EN SLAVERNIJVERLEDEN

De afgelopen jaren is er in het publieke debat steeds meer aandacht geweest voor ons koloniale en slavernijverleden. Zeker ook door het herdenkingsjaar 1 juli 2023 - 1 juli 2024 waarin we 150 jaar afschaffing slavernij vieren. Tijdens het Herdenkingsjaar staat het Nederlands Koninkrijk stil bij deze pijnlijke geschiedenis en bij hoe deze geschiedenis nu nog een rol speelt in het leven van mensen.

Op 1 juli 1863 werd de slavernij bij wet afgeschaft in Suriname en de Caraïbische eilanden, toen nog koloniën van het Nederlands Koninkrijk. Een groot deel van de tot slaaf gemaakte mensen moest hierna nog 10 jaar lang op de plantages werken en er bleven altijd regels bestaan die het werken op de plantages van de voormalige eigenaren, onbetaald of slecht betaald, voortzetten.

In het herdenkingsjaar 2023 herdenken we ook de start van contractarbeid. Van 1858 tot lang na 1873 werden mensen uit Azië verplaatst naar Suriname en onderworpen aan zware arbeid onder het Nederlandse koloniale bewind.

Door de overheid is ruimte gemaakt voor activiteiten die onze gezamenlijke geschiedenis belichten en het helingsproces bevorderen. Bij het ontwikkelen van deze activiteiten en educatief materiaal wordt samenwerking gestimuleerd. De gemeente Den Haag heeft Centrum16•22 gevraagd om deze vertaalslag te maken voor het onderwijs in Den Haag.

De stad Den Haag mag zich vandaag de dag rijk rekenen met een verscheidenheid aan culturen die een superdiverse samenleving kenmerkt.

Maar, als we eerlijk zijn, weten we dat de reden voor deze superdiversiteit niet altijd onschuldig is. Den Haag heeft een prominente rol gespeeld in de onvrijwillige verplaatsing van mensen. Dit heeft sporen achtergelaten die nog steeds zichtbaar en voelbaar zijn in onze maatschappij.

Ons slavernijverleden is een grauw verleden waar we heel lang onvoldoende over hebben gesproken. In dit lesprogramma willen we jongeren bewust maken van deze geschiedenis en de gevolgen daarvan in de sociale verhoudingen in de huidige maatschappij. Ons koloniale verleden is een gedeeld verleden waarin een gelaagdheid aan perspectieven vertegenwoordigd wordt. De complexiteit hiervan is voelbaar binnen de verschillende bevolkingsgroepen in de stad. Door erkenning van het Haags aandeel in ons slavernijverleden kunnen we bouwen aan een betere gezamenlijke toekomst.

COLOFON

Dit lesprogramma is ontwikkeld in opdracht van de Gemeente Den Haag door Centrum 16•22.

Ontwikkeld door
Yvonne Abhau, Nike Ayinla
en Joyce Bikker
Tekstredactie
Danielle Muilt
Tekstcorrectie
Leo Sterrenburg
Vormgeving
Carrie Zwarts
Illustrator
Rossel Chaslie

Met dank aan
Ikram el Ayadi, Djura Broijl,
Deborah Cameron, Zulaika
Felies, Judith Groenewegen,
Kim Hensbergen, Lara ten
Hooven, Roline Julen, Janine
Koppers, Magda Lacroes-
Felesita, Sigmund Pablo en
Glenn Weisz.
De leerlingen en leerkrachten
van Algemene Hindoe Basis-
school (VAHON) Dr. Willem
Drees en de Annie M.G.
Schmidtschool.

Met speciale dank aan
Dr. Valika Smeulders

Centrum 16.22
Brouwersgracht 2
2512 ER Den Haag
070 356 0154

www.centrum1622.nl
info@centrum1622.nl

©2024/Centrum 16.22

Centrum 16•22

Zelf•Bewust•Samen•Leven

INLEIDING EEN LESPAKKET OVER HET HAAGSE KOLONIALE EN SLAVERNIJVERLEDEN

DOEL

De ontwikkeling van het lesprogramma Roots & Traces hangt samen met de bredere aandacht voor en erkenning van het Haagse koloniale en slavernijverleden. In geschiedenisboeken voor het primair en voortgezet onderwijs is weinig aandacht voor dit stuk geschiedenis en wordt dit verleden vooral belicht vanuit het perspectief van de overheerser. De bevolkingsgroepen wiens voorouders het slachtoffer waren van dit systeem, merken nog steeds de gevolgen hiervan: etnische profilering, ongelijkwaardige behandeling, discriminatie en racisme zijn helaas nog steeds aanwezig in onze maatschappij. Door de geschiedenis te delen die vertelt wat er met de voorouders van deze stadsgenoten is gebeurd, willen we bewustwording creëren bij leerlingen van groep 8 en de brugklas.

OPZET

Het lesprogramma Roots & Traces bestaat uit vier delen met een bijbehorende begrippenlijst. Deze lijst vind je in de bijlage. We beginnen laagdrempelig en vragen aan de leerlingen om te onderzoeken welke voorwerpen in hun huis en omgeving een connectie hebben met de periode van de VOC en WIC en hoe deze periode de bevolkingssamenstelling van Den Haag en (Nederland tot nu toe) heeft gevormd. Dit gebeurt aan de hand van de volgende thema's:

- Les 1: Introductie op onze gedeelde geschiedenis
- Les 2: Kolonie en handel
- Les 3: Slavernij en het leven van tot slaaf gemaakte mensen
- Les 4: Verzet en verzetshelden

DE FILM

De film die we in de les laten zien is ontwikkeld door het Haags Historisch Museum, naar aanleiding van de tentoonstelling 'Koloniaal Den Haag – Een onvoltooid verleden'. *Let op: Deze film mag alleen in de klas getoond worden en nergens anders gedeeld worden.*

DOELGROEP

Het project is gericht op leerlingen uit groep 8 van het regulier primair onderwijs en klas 1 van het reguliere voortgezet onderwijs. Het is de bedoeling dat dit project begeleid wordt door een groepsmentor/-leider/-leraar. Een open en nieuwsgierige houding is belangrijk bij het

geven van de lessen. Het stimuleert de jongeren om op dezelfde manier aan het project deel te nemen.

THEMA

We zijn ons bewust zijn van de grootte en complexiteit van dit onderwerp. We richten ons daarom op de grote lijnen, zodat we jou en je leerlingen genoeg houvast bieden om met dit onderwerp aan de slag te gaan. We hebben ons gericht op de feitelijke gebeurtenissen en hoe deze gevolgen hebben voor mensen individueel en de samenleving in zijn geheel.

UITVOERING

Het project is zo ontworpen dat er zowel digitaal als analoog gewerkt kan worden met de leerlingen. Het is belangrijk dat je één van de twee mogelijkheden vooraf kiest, zodat je je op de juiste manier kan voorbereiden. In de handleiding vind je steeds hoe dit te doen. De lessen zijn ontwikkeld voor bijeenkomsten van 60 minuten. Per les wordt het leerdoel aangegeven en per activiteit een subdoel. Graag wijzen wij je op de *Train de trainer*-handleiding. Deze is speciaal ontwikkeld ter ondersteuning van het begeleiden van dit lespakket.

Zorg ervoor dat je ruim op tijd de les opstart en vooraf besluit of leerlingen een laptop/telefoon kunnen gebruiken tijdens de les. Als alternatief van elektronische hulpmiddelen in de klas kun je ook werkbladen inzetten, deze kun je vinden in de digitale omgeving en daarna printen.

Per bijeenkomst staat beschreven welke materialen je nodig hebt. Bij elke les hebben we ook presentatieslides gemaakt die je kunt vinden via www.lessonup.com.

- Draai voor aanvang van het project de werkbladen per leerling uit.
- Bij sommige opdrachten is het de bedoeling dat je materiaal klassikaal toont via een digibord.
- Lees vóór je de les gaat geven de handleiding goed door, zodat je tijdens de les niet voor verrassingen komt te staan.
- Jouw ervaringen met dit project zijn voor ons heel bruikbaar bij het aanpassen van het materiaal. Heb je vragen of opmerkingen, mail dan naar info@centrum1622.nl
- Wederzijds begrip is bij dit onderwerp erg belangrijk. Er kan weerstand ontstaan en ongemak door persoonlijke gevoelens. Tips om hier mee om te gaan vind je in de *Train de trainer*-handleiding.

LES #1

INTRODUCTIE TOT ONZE GEDEELDE GESCHIEDENIS

LEERDOELEN

- X Aan het eind van de les kunnen de leerlingen de link tussen de samenstelling van de Haagse bevolking en de geschiedenis leggen.
- X Aan het eind van de les zijn de leerlingen zich bewust van welke voorwerpen in hun huis/omgeving een oorsprong in het koloniale verleden hebben.

MATERIALEN

- X Inloggen op www.lessonup.com
- X 5 voorwerpen (specerijen, suikerriet en peper, koffie, katoen en goud. Bij onderdeel vier vind je een uitgebreide lijst)
- X Presentatie Les 1
- X Opdracht Timetravel; landkaarten
- X Werkblad Les 1

LESOPBOUW

- X **1** Introductie (5 min)
- X **2** Afspraken maken (5 min)
- X **3** Woordweb (10 min)
- X **4** Voorwerpen carrousel (15 min)
- X **5** Timetravel (20 min)
- X **6** Afronding (5 min)

LES #1 INTRODUCTIE TOT ONZE GEDEELDE GESCHIEDENIS

1 INTRODUCTIE 5 MIN

Introduceer het lesprogramma Roots & Traces door een van de voorwerpen die je mee hebt genomen te tonen aan de klas en vraag één of twee leerlingen om te proeven of ruiken.

Vertel wat we vandaag gaan doen en dat de lessenreeks uit vier lessen bestaat:

- Les 1: Introductie tot onze gedeelde geschiedenis
- Les 2: Kolonie en handel
- Les 3: Slavernij en het leven van slaaf gemaakte mensen
- Les 4: Verzet en verzetshelden

Vertel verder:

- In deze les krijg je een introductie op het onderwerp: het Haagse koloniale en slavernijverleden.
- Door deze les begrijp je dat we allemaal verbonden zijn door middel van voorwerpen en alledaagse producten.

2 AFSPRAKEN MAKEN 5 MIN

DOEL

Met de groep worden afspraken gemaakt over hoe er tijdens deze lessen met elkaar wordt omgegaan.

Denk bijvoorbeeld aan:

- elkaar uit laten praten
- respecteren van elkaars privacy
- elkaar niet uitlachen

Het doel van afspraken maken is dat de leerlingen zich veilig voelen in de groep en zich vrij voelen om over zichzelf te praten. Het kan moeilijk zijn om vanuit de eigen identiteit en perspectief te kijken naar het perspectief van een ander. Wat normaal is voor de één kan voor de ander onbegrijpelijk zijn en andersom. De leidraad hiervoor is oprechte nieuwsgierigheid en respect.

Twee voorbeelden van afspraken kunnen zijn:

- we luisteren naar elkaars mening en laten elkaar uitpraten
- we stellen vragen wanneer we iets niet begrijpen

TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP

Je kunt ook zelf een afspraak voorstellen als er niet genoeg reactie uit de groep komt. Formuleer dit dan met: 'Ik vind ...'. Dat geeft ruimte voor de groep om ook iets anders te vinden of een ander beter te begrijpen.

Start de les met de volgende vragen:

Welke bevolkingsgroepen wonen er allemaal Den Haag? Hoe komen/kwamen deze mensen met al deze culturele achtergronden hier? Welke producten hebben ze meegebracht?

Geef vervolgens het volgende aan:

"In Den Haag wonen veel verschillende bevolkingsgroepen die een link hebben met het Haagse koloniale en slavernijverleden zoals in Azië, Afrika en Noord & Zuid-Amerika en het Caribisch gebied. Weten jullie hoe dit komt? In deze les gaan we dit samen onderzoeken."

3 WOORDWEB 10 MIN

STAP 1

Vraag aan de klas wat ze al weten van het onderwerp Haagse koloniale en slavernijverleden.

STAP 2

📌 – DIGITAAL

Via www.lessonup.com vul je met de klas een woordweb in. Vraag de leerlingen om één woord te noemen/schrijven.

✏️ – ANALOOG

Als er geen laptop of mobieltjes gebruikt worden dan kun je ook op het whiteboard of digibord een woordweb maken met de klas.

STAP 3

Bekijk de antwoorden en vraag waarom de leerlingen deze woorden noemen.

STAP 4

Sluit dit onderdeel af door het volgende te vertellen:

"Ongeveer 400 jaar geleden (16e tot 19e eeuw) gingen Nederlandse veroveraars naar Azië, Afrika en het Caribisch gebied om landen te veroveren en die tot een kolonie te maken. Suriname was zo'n kolonie en werd bestuurd door Nederland. Tot slaaf gemaakte mensen verbouwden daar suikerriet en tabak en andere producten die naar Nederland vervoerd werden om daar te worden verkocht. Ook werden tot slaaf gemaakte mensen aan het werk gezet in de huishoudens van de plantage-eigenaren. Zij verdienden daar heel veel geld mee, maar richtten dus veel schade aan."

Naast producten werden ook mensen verhandeld. Zij werden daar gedwongen om op plantages te werken of in de huishoudens van plantage-eigenaren. In Den Haag wonen 567.000 mensen. Stel je eens voor: ongeveer zoveel inwoners als in heel Den Haag zijn door de Nederlandse veroveraars verhandeld en tot slaaf gemaakt."

LES #1 INTRODUCTIE TOT ONZE GEDEELDE GESCHIEDENIS

4 VOORWERPEN CARROUSEL 15 MIN

Je hebt minimaal vijf alledaagse voorwerpen meegenomen die door onze Haagse koloniale geschiedenis in Nederland terecht zijn gekomen. De voorwerpen kunnen zijn:

- Peper, kaneel, foelie, kruidnagel of nootmuskaat (Azië);
- Suiker (Suriname);
- Zijde stof (India);
- Katoen (Centraal Amerika);
- Thee (Azië);
- Koffie: (oorspronkelijk uit Ethiopië en Jemen) Nederlandse handelaren haalde de zaden hiervandaan en liet deze verplanten in Indonesië;
- Rijst (Azië);
- Goud, zilver, koper (Afrika);
- Cacao (Indonesië en Suriname).

INTRODUCTIE

Introduceer de opdracht als volgt:

“We gaan nu een opdracht uitvoeren: de ‘voorwerpen carrousel’. Ik heb wat producten meegenomen die we allemaal elke dag gebruiken maar die oorspronkelijk niet uit Nederland komen. Ik ben benieuwd of jullie weten wat het is en waar het vandaan komt.”

WERKWIJZE

STAP 0

Verdeel de klas in vijf groepen.

STAP 1

Elke groep krijgt een voorwerp.

STAP 2

Nodig de leerlingen uit om te kijken, voelen en ruiken. (30 seconden per voorwerp).

STAP 3

Na 30 seconden geef je aan dat de groepjes het voorwerp kunnen doorgeven aan het volgend groepje met de klok mee.

STAP 4

Herhaal stap 3 tot dat alle leerlingen alle voorwerpen hebben gehad.

STAP 5

Vraag aan de leerlingen om de voorwerpen weer aan jou terug te geven.

STAP 6

Nabespreken

Pak 1 voor 1 een voorwerp en bespreek dit met de klas. Stel hierbij de volgende vragen:

- Wat is dit voorwerp?
- Waar komt het vandaan?
- Waar wordt het voor gebruikt?

Als er tijd over is, kun je de nog niet besproken producten bespreken.

Sluit de oefening af met:

“Je kunt elke dag dingen tegenkomen die door ons Haagse koloniale verleden zichtbaar zijn zoals onze specerijen die je in je keuken kunt terugvinden. In de aankomende lessen bespreken we andere voorbeelden: straatnamen, achternamen, talen die er gesproken worden, gebouwen en standbeelden.”

5 TIMETRAVEL 20 MIN

WERKWIJZE

Het doel van Timetravel is om met de klas te onderzoeken hoe Europese landen destijds macht en rijkdom wilden bereiken en welke keuzes daarin gemaakt werden (bijvoorbeeld oorlog voeren en aan menshandel doen) en wat daarvan de gevolgen waren voor mensen.

Wat kunnen we uit het koloniale verleden leren? Mag je winstbejag en het streven naar macht ten koste van alles doorvoeren? Waar ligt de grens?

STAP 0

Vertel dit aan de klas:

“Stel dat je met een tijdmachine terug zou kunnen gaan in de tijd: Wat als Nederland nooit een kolonie had gemaakt van Indonesië of Suriname? Wat was er dan anders geweest? Denk je dat er dan ook veel verschillende culturen in Den Haag zouden wonen? Met deze oefening wordt duidelijk hoeveel effect ons Haagse koloniale en slavernijverleden heeft gehad op de wereld van nu. We gaan terug in de tijd!”

STAP 1

Verdeel de leerlingen in zes groepjes. Ieder groepje krijgt een landkaart met daarop een actie beschreven. Drie groepjes zijn kolonisator en drie groepjes een gekoloniseerde land. *Let op: Er zijn tien landkaarten uitgewerkt. Hiervan bespreek je er zes in deze werkvorm. Als je tijd overhoudt kan je overige landkaarten gebruiken.*

LES #1

INTRODUCTIE TOT ONZE GEDEELDE GESCHIEDENIS

Landkaarten van kolonisators

Dit zijn landkaarten van Europese landen (kolonisators) die meer macht en rijkdom wilden.

– Nederland

We willen meer rijkdom en macht in de wereld!

Nederland is een relatief klein land in Europa maar het kreeg een steeds grotere invloed op wereldniveau. De Nederlandse Staat verhandelden met de VOC (Verenigd Oost-Indische Compagnie) bijna een miljoen tot slaaf gemaakte mensen in heel Azië. De Nederlandse Staat en de WIC (West Indische Compagnie) verhandelden ongeveer 600.000 tot slaaf gemaakte mensen in Amerika. Tussen 1650-1675 was Nederland de grootste handelaar in tot slaaf gemaakte mensen.

– Spanje

We stichten een wereldrijk!

Het Spaanse Rijk werd een wereldrijk vanaf 1492: het jaar waarin Columbus voet aan wal zette in Amerika. Spanje werd steeds groter door deze kolonie. Daarmee werd hun macht groter en verspreidden zij hun geloof. Wereldwijd zijn er nog veel Spaanstalige gebieden te vinden, vooral in Zuid- en Midden-Amerika.

– Portugal

We bouwen een fort aan de kust!

Portugal was het eerste Europese land dat koloniën had in Afrika, zoals Angola en Kaapverdië. Verder had Portugal koloniën in de werelddelen Zuid-Amerika (Brazilië) en Azië. Er wordt nog steeds Portugees gesproken in veel landen.

– Engeland

We veroveren dit land!

Het Britse rijk was het grootste rijk in de geschiedenis. Zij trokken naar Noord-Amerika en het Caraïbisch gebied en later ook naar Afrika, Australië en Azië. Het Britse rijk had op haar hoogtepunt een kwart van de wereldbevolking onder zich. Engels wordt wereldwijd gesproken en wordt nog steeds gezien als wereldtaal.

– Frankrijk

We gaan in conflict met andere kolonisators!

Europese landen hadden onderling ook regelmatig conflicten. Frankrijk heeft bijvoorbeeld veel conflicten gehad met de Britten en Spanjaarden. Zij hadden koloniën in de werelddelen Noord- & Zuid-Amerikaanse landen zoals Canada en Frans-Guyana, Afrikaanse landen zoals Senegal en Algerije en Caribische eilanden

zoals Haïti. De Haïtiaanse revolutie was de enige succesvolle slavenopstand en werd daardoor het eerste onafhankelijke land in de wereld. In deze landen wordt nog steeds Frans gesproken.

Landkaarten van gekoloniseerde landen

Dit zijn de landkaarten van de gekoloniseerde landen met grondstoffen, producten, mensen en gebieden die veroverd of verhandeld werden:

– Suriname

Suriname is een land in Zuid-Amerika en was vroeger een kolonie van Nederland. Hier werd bijvoorbeeld suiker verbouwd dat vervolgens naar Nederland werd verscheept om te verkopen. De oorspronkelijke inwoners uit Suriname en tot slaaf gemaakte mensen werden gedwongen om te werken op plantages.

– ABC-eilanden (Aruba, Bonaire, Curaçao)

Vanuit Europa vertrokken schepen naar West-Afrika en namen, bijvoorbeeld, wapens mee. Die ruilden ze voor goud en tot slaaf gemaakte mensen. In Suriname, op de ABC-eilanden (Aruba, Bonaire en Curaçao) en op de SSS-eilanden (Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius) werden zij gedwongen om katoen en suiker te verbouwen en zilver te delven. Deze producten werden vervolgens weer naar Nederland verscheept voor de verkoop. De slavenmarkt in Willemstad op Curaçao was de belangrijkste slavenmarkt in het Caribisch gebied.

– SSS-eilanden (Sint Maarten, Saba, Sint Eustatius)

Vanuit Europa vertrokken schepen naar West-Afrika en namen, bijvoorbeeld, wapens mee. Die ruilden ze voor goud en tot slaaf gemaakte mensen. In Suriname, op de ABC-eilanden en op de SSS-eilanden werden zij gedwongen om katoen en suiker te verbouwen en zilver te delven. Deze producten werden vervolgens weer naar Nederland verscheept voor de verkoop. Dit wordt 'driehoekshandel' genoemd.

– Ghana

Ghana is een land in West-Afrika. Fort Elmina ligt voor de kust van Ghana. In 1482 werd Fort Elmina als handelspost gebouwd door de Portugezen die toen de macht hadden in het gebied. Al vanaf het einde van de 15e eeuw handelen de Portugezen op de West-Afrikaanse kusten in goud en tot slaaf gemaakte mensen.

– Indonesië

Indonesië is een land in Azië en was vroeger een kolonie

LES #1

INTRODUCTIE TOT ONZE GEDEELDE GESCHIEDENIS

van Nederland. In die tijd heette het Nederlands-Indië. Handelscompagnieën werkten samen onder de bedrijfsnaam VOC (Verenigde Oost-Indische Compagnie) en kregen bevoegdheden van de Nederlandse Staat om, bijvoorbeeld, producten zoals kruidnagel, kaneel, peper, tabak en stoffen te halen en door te verkopen. Ook hier werden mensen gedwongen om te werken voor Nederland.

– Zuid-Afrika

Zuid-Afrika was vroeger een kolonie van Nederland en Engeland. Vanaf 1652 stichtte de VOC daar de bevoorradingsplaats ‘Kaap de Goede Hoop’ voor de schepen van de VOC, die op weg waren van en naar Indonesië. Ook voerden ze oorlog met de oorspronkelijke bewoners van Zuid-Afrika om eigen boerderijen op te zetten en importeerden ze tot slaaf gemaakte mensen uit Indonesië, India en Madagaskar om op de plantages te werken. In Zuid-Afrika wordt o.a. Engels en ‘Afrikaans’ gesproken.

STAP 2

Geef aan dat de leerlingen in hun eigen groep de informatie op de landkaarten en de vragen op hun werkblad kunnen lezen.

STAP 3

Kies als speelleider twee landkaarten uit met hetzelfde cijfer op de voorkant, bijvoorbeeld het cijfer 1. Je ziet dan een match met een kolonisator, bijvoorbeeld Nederland, en een gekoloniseerd land, bijvoorbeeld Suriname.

Kies daarna een willekeurige vraag uit het werkblad. Lees deze voor en de leerlingen bespreken in hun eigen groep wat dit voor hun land betekent. Match de overige cijfers aan elkaar zodat de klas op basis van dezelfde cijfer en de informatie op de landkaarten de vragen kunnen beantwoorden.

STAP 4

De leerlingen gaan op basis van de match de vragen in het werkblad beantwoorden. Bespreek deze daarna klassikaal door de informatie op de landkaart voor te lezen en een vraag van het werkblad te beantwoorden.

STAP 5

Herhaal stap 4 totdat alle landen besproken zijn.

STAP 6

Rond de opdracht af. Toon de presentatie slide van Time-travel voor een overzicht van de landen die besproken zijn in deze opdracht.

Stel vervolgens de volgende vragen aan een aantal leerlingen in de klas:

- Stel dat de rollen waren omgedraaid?
- Hoe zouden de bevolkingsgroepen nu samengesteld zijn?
- Hoe zou Den Haag er nu uitzien?

6 AFRONDING 5 MIN

Vraag de leerlingen om voor de volgende les een eigen voorwerp mee te nemen dat te maken heeft met het Haagse koloniale verleden. Dit kan een familievoorwerp zijn met een Haagse koloniale geschiedenis of een uiting van verzet, het mag ook een alledaags voorwerp zijn zoals een pak koffie, thee of suiker, een reep chocolade of een katoenen kledingstuk. Alle grondstoffen voor deze producten werden verbouwd in de voormalige koloniën.

TERUGBLIK OP LES 1

Toon de volgende vragen via de presentatie. De leerlingen zien de vragen ook op het werkblad:

- Schrijf één ding op dat nieuw was voor jou.
- Schrijf één ding op dat je niet zo goed hebt begrepen.

Bespreek de antwoorden van de leerlingen op beide vragen.

TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP X TIP

Je kunt in deze les een leesmoment inlassen door een hoofdstuk voor te lezen uit het (digitale) boek:

Ons Koloniale Verleden in 50 voorwerpen, bijvoorbeeld:

Bamischijf.

LES #2

KOLONIE & HANDEL

LEERDOELEN

- X Aan het eind van de les weten de leerlingen wat kolonialisme inhoudt en in welke landen dit plaatsvond.
- X Aan het eind van de les begrijpen de leerlingen dat mensen de koloniale tijd verschillend hebben ervaren.
- X Aan het eind van de les kennen de leerlingen de verschillende soorten handel en winst.
- X Aan het eind van de les kunnen de leerlingen de link leggen tussen Haagse straten en belangrijke personen en plaatsen binnen het slavernijverleden in de periode van VOC en WIC.

MATERIALEN

- X Gele/blauwe stiften / kleurpotloden
- X Inloggen op: www.lessonup.com
- X Presentatie Les 2
- X Filmfragment Haags Historisch Museum
- X Werkblad Les 2

LESOPBOUW

- X **1** Introductie (5 min)
 - X **2** Het filmfragment (10 min)
 - X **3** Streetwise (20 min)
 - X **4** Gouden Eeuw vs
Grauwe Eeuw (20 min)
 - X **5** Afronding (5 min)
-

1 INTRODUCTIE 5 MIN

Begin je les met een terugblik op de vorige les:
Wat weten jullie nog van de vorige keer? Hebben jullie ook voorwerpen meegenomen?

Introduceer het thema van vandaag als volgt:

“Vorige keer kregen we een introductie op het onderwerp. Dit is les 2 en vandaag gaan we het hebben over: kolonie & handel. In deze les gaan we het hebben over:

- *wat een kolonie is,*
- *wat de afkorting VOC of WIC betekenen,*
- *Haagse straatnamen en hoe hun namen verwijzen naar het Haagse koloniale verleden.”*

2 HET FILMFRAGMENT 10 MIN

Deel de werkbladen uit zodat de leerlingen weten dat ze goed naar het filmfragment (3,40 min) moeten kijken voor de nabesprek vragen. Zet het filmfragment van het Haags Historisch Museum op. Zorg ervoor dat het filmfragment op groot scherm wordt getoond en dat het geluid goed staat.

Besprek het na met de onderstaande vragen.

“We gaan nu een filmfragment kijken dat is ontwikkeld door het Haags Historisch Museum. In dit filmfragment zie je kort samengevat wat koloniseren is. Je ziet ook wat de link is met Den Haag. Let goed op want ik ga jullie daarna twee vragen stellen.”

NABESPREKING OPDRACHT: KOLONIALISME EN DEN HAAG

Besprek het filmfragment na aan de hand van de volgende vragen:

VRAAG 1

In het filmfragment worden de afkorting WIC en VOC gebruikt. Waar staat WIC en VOC voor?

Antwoord:

Er werden twee Nederlandse bedrijven opgezet: de West-Indische Compagnie (WIC) en Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) die via verschillende routes naar verschillende landen over de hele wereld gingen om te veroveren en geld te verdienen. Het ging om heel veel geld dat ten koste van veel mensen van verschillende bevolkingsgroepen werd verdiend.

VRAAG 2

In het filmfragment wordt de ‘driehoekshandel’ genoemd. Wat bedoelen ze hiermee?

Antwoord:

Europeanen zeilden naar de westkust van Afrika met schepen vol textiel, drank en wapens. Met die goederen kochten ze Afrikaanse mannen, vrouwen en kinderen die ze vervolgens per schip meenamen naar landen als Suriname en Curaçao. Daar werden de tot slaaf gemaakte mensen verkocht. Daarna voeren de Europeanen terug naar Europa met suiker, katoen, koffie, tabak en cacao die in die gebieden waren verbouwd.

AFRONDING

“De Nederlanders verhandelden met de VOC bijna een miljoen tot slaaf gemaakte mensen in heel Azië. Ter vergelijking: De Nederlanders en de WIC verhandelden ongeveer 600.000 tot slaaf gemaakte mensen in Amerika. Tussen 1650-1675 was Nederland de grootste handelaar in tot slaaf gemaakte mensen.”

3 STREETWISE 20 MIN

In de eerste les hadden we het voornamelijk over producten zoals katoen en specerijen. Het Haagse koloniale verleden is ook op andere manieren terug te vinden in ons dagelijks leven. Bijvoorbeeld in het straatbeeld. In deze opdracht gaan we daarmee aan de slag.

WERKWIJZE

➡ – DIGITAAL

In het digitale aanbod op www.lessonup.com kunnen de leerlingen de juiste antwoorden slepen naar de kopjes ‘persoon’ of ‘plek’. Zij moeten bepalen waar de straatnaam naar verwijst.

✍ – ANALOOG

Als er geen mobieltjes of laptops gebruikt worden kunnen de leerlingen deze opdracht op het werkblad maken. De leerlingen schrijven op het werkblad ‘persoon’ of ‘plek’ bij de straatnaam.

INTRODUCTIE

Je gebruikt één Haagse straatnaam als voorbeeld: Anton de Komstraat.

Anton de Komstraat

“Anton de Kom schreef het boek ‘Wij Slaven Van Suriname’, waarin hij protesteerde tegen de slavernij en de kolonisatie van Suriname door Nederland. Hij werd door

de Nederlandse overheid verbannen uit Suriname. Dat betekende dat hij verplicht naar Nederland werd gestuurd zodat de Surinamers niet meer naar hem konden luisteren.

In Den Haag zijn veel adressen en wijken vernoemd naar een belangrijk figuur of verwijzing uit de geschiedenis. Kun jij raden welke straat een persoon is en welke een plek? Verbind de Haagse straatnaam met 'Persoon' of 'Plek' in je werkblad of op je laptop/mobiel."

ANTWOORDEN RONDE 1

Tulapad	> Persoon
Balistraat	> Plek
Van den Boschstraat	> Persoon
Paramaribostraat	> Plek
Atjehstraat	> Plek
Anton de Komstraat	> Persoon
Surinamestraat	> Plek

ANTWOORDEN RONDE 2

Van Heutszstraat	> Persoon
Van der Cappellenstraat	> Persoon
Multatulihof	> Persoon
Curaçaostraat	> Plek
Van Aerssenstraat	> Persoon
Javabrug	> Plek
Jan Pieterzoon Coenstraat	> Persoon

Bespreek met de klas kort de antwoorden en vervolg met:

"Laten we kijken naar de antwoorden. Hoeveel hebben jullie er goed? Nu gaan we twee belangrijke personen uit de opdracht bespreken. De twee mensen die we bespreken zijn Tula en Multatuli (als er niet voldoende tijd is, bespreek je alleen Tula)."

➡ – DIGITAAL

Leerlingen gebruiken Google op hun telefoon of laptop om deze opdracht uit te voeren.

✍ – ANALOOG

Wanneer er geen laptops/mobieltjes gebruikt worden kan je de werkbladen gebruiken.

INSTRUCTIE

STAP 1

De klas wordt opgedeeld in de vijf W's (Wie-Wat-Waar-Wanneer-Waarom). Ieder groepje krijgt een los blaadje met hun eigen 'W' op tafel, zodat ze niet vergeten waarbij ze zijn ingedeeld. Zorg dat je vijf groepjes maakt, zodat ieder groepje een 'W' krijgt. Elk groepje krijgt vijf minuten.

STAP 2

Elke groep onderzoek hun eigen 'W'

Wie – Wie is deze persoon?

Wat – Wat gebeurde er in het leven van deze persoon?

Waar – Welke landen hadden er mee te maken?

Wanneer – Wanneer speelde dit zich af?

Waarom – Wat is de reden dat dit gebeurde?

STAP 3

Bespreek het antwoord met de klas.

Wie was Tula?

Tula is een nationale held en een leider die in opstand kwam tegen de slavernij.

Wat deed hij?

Hij leidde een groep tot slaaf gemaakten om in opstand te komen. Dit was één van de grootste slavenopstanden van het Nederlandse rijk.

Waar: welk(e) land(en) hadden er mee te maken?

Curaçao en Nederland.

Wanneer speelde dit zich af?

1795.

Waarom: wat is de reden dat dit gebeurde?

Hij kwam in opstand tegen het onrecht en de slechte behandeling van de tot slaaf gemaakte mensen. Hij werd daartoe geïnspireerd door de opstand op Haïti.

Optie: mocht je in tijdnood komen, sla dan de toelichting over Multatuli over. Geef aan dat hij ook nog aan bod komt in les 4: 'Verzet en verzetshelden'.

Wie was Multatuli?

Multatuli was een Nederlandse schrijver en bestuurs-ambtenaar.

(Noot: Multatuli was het pseudoniem van Eduard Douwes Dekker.)

Wat deed hij?

Hij schreef een boek genaamd 'Max Havelaar', waarin hij de wantoestanden in Nederlands-Indië beschrijft en uiteindelijk een aanklacht indiende bij de rechter.

Waar: welke landen hadden er mee te maken?

Nederlands-Indië en Nederland.

Wanneer speelde dit zich af?

In 1860 verscheen het boek.

Waarom: wat is de reden dat dit gebeurde?

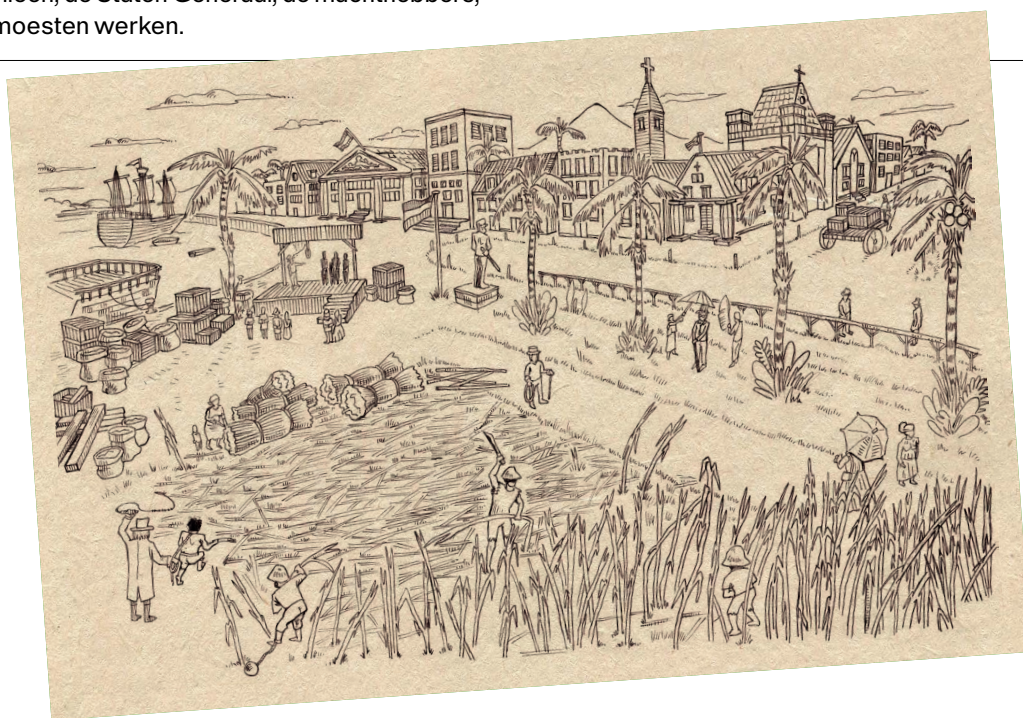
Hij kwam in opstand tegen de slechte toestand in Nederlands-Indië die door Nederland werd veroorzaakt..

4 DE GOUDEN EEUW VS. DE GRAUWE EEUW 20 MIN

In de geschiedenisboeken worden 'De tijd van Ontdekkers en Hervormers' en 'De tijd van de Regenten en Vorsten' de 16e eeuw (1500-1600) en de 17e eeuw (1600-1700) nog vaak de 'Gouden Eeuw' genoemd. Deze eeuw wordt zo genoemd omdat Nederland heel veel geld verdiende en dus veel winst maakte. Deze winst ging ten koste van andere mensen en bevolkingsgroepen die als tot slaaf gemaakte mensen voor de Nederlandse Staat (oprichters van de handelscompagnieën, de Staten Generaal, de machthebbers, de handelaren) moesten werken.

Niet iedereen ervoer deze periode dus als de 'Gouden Eeuw'. In Nederland werden er mooie gebouwen gebouwd terwijl tot slaaf gemaakte mensen een zwaar leven leidden. In deze oefening gaan we aan de slag als geschiedenis-onderzoeker.

Deze oefening stimuleert de leerlingen om met andere ogen naar hetzelfde plaatje te kijken, en dus ook de situatie vanuit meerdere perspectieven te bekijken. Dit helpt de leerlingen om een compleet beeld te krijgen van de situatie en hierover hun eigen mening te vormen.

WERKWIJZE

STAP 1

Laat de illustratie zien. In het plaatje zie je een totaalbeeld van de situatie. Vraag aan de leerlingen om op het plaatje alleen de mooie/rijke dingen in te kleuren. Hiermee wordt bedoeld: alles wat bij de 'Gouden Eeuw' zou kunnen horen, dus alle voordelen van de winst die werd gemaakt. Laat de leerlingen dit geel kleuren.

STAP 2

Daarna kleuren de leerlingen in wat de minder leuke dingen zijn, en wat dus de keerzijde is van de gemaakte winst (de nadelen), of waar het maken van de winst ten koste van ging. Dit zullen we later benoemen als de 'Grauwe Eeuw' en wordt door de leerlingen ingekleurd met blauw.

Start je uitleg:

"Kennen jullie 'Zoek de verschillen'? We gaan iets soortgelijks doen maar dan net iets anders. Luister goed!"

De tijd van het kolonialisme werd door mensen verschillend ervaren. Dit gaan we aangeven op ons werkblad. Kleur alle onderdelen die de 'Gouden Eeuw' vertegenwoordigen geel en alle dingen die de 'Grauwe Eeuw' vertegenwoordigen blauw. In de geschiedenis kun je namelijk vanuit verschillende manieren naar hetzelfde kijken, omdat iedereen een ander deel van de situatie ervaart.

NABESPREKING 'GOUDE EEUW VS GRAUWE EEUW'

Vraag aan de leerlingen wat hen opvalt aan de tekeningen.

- Wat past meer bij de 'Gouden Eeuw'? Benoem waarom.
- Wat past meer bij de 'Grauwe Eeuw'? Benoem waarom.

Stel dat je alleen vanuit de Grauwe Eeuw zou leven hoe zou je dan het verhaal vertellen? Is dit een leuker verhaal om te vertellen? Zou je liever dingen over het Gouden Eeuw vertellen of het hele verhaal?

Sluit de opdracht af met:

"Heel lang is de grauwe kant van de geschiedenis onderbelicht geweest. Daarom is het belangrijk dat we dit nu leren, omdat we veel gevolgen ervan nog steeds terugzien."

Vraag naar redenen of gedachtes die ze hebben bij het inkleuren.

"UNTIL THE LIONS HAVE THEIR OWN HISTORIANS, THE HISTORY OF THE HUNT WILL ALWAYS GLORIFY THE HUNTER."

"TOTDAT DE LEEUW LEERT SCHRIJVEN, ZAL ELK VERHAAL DE JAGER VERHEERLIJKEN."

CHINUA ACHEBE – AUTHOR

5 AFRONDING 5 MIN

TERUGBLIK OP LES 2

Leerlingen beantwoorden de onderstaande vragen op hun werkblad.

- Schrijf op wat je hebt geleerd over Haagse straten.
- Schrijf één ding op wat je niet zo goed hebt begrepen.

Bespreek de antwoorden van de leerlingen op beide vragen.

LES #3

SLAVERNIJ EN HET LEVEN VAN TOT SLAAF GEMAAKTE MENSEN

LEERDOELEN

- X Aan het eind van de les begrijpen de leerlingen wat slavernij betekent en hoe een persoon tot slaaf werd gemaakt.
- X Aan het eind van de les weten de leerlingen wat voor gevolgen de slavernij heeft op verschillende bevolkingsgroepen.
- X Aan het eind van de les hebben leerlingen besproken hoe macht en uitsluiting de eigenwaarde van de mens kan aantasten.
- X Aan het eind van de les hebben de leerlingen ervaren hoe verhalen uit verschillende perspectieven kunnen bijdragen aan de beeldvorming van een persoon of een gebeurtenis.

MATERIALEN

- X Inloggen op: www.lessonup.com
- X Presentatie les 3
- X Werkblad Les 3
- X Audiofragmenten:
 - Teurlied: A Boro Gron
 - Vrijheidslied: Aysa Mama/ Mi Na
 - Goron Winti (Anne Goedhart)
 - Vrijheidslied: Indonesia Raya

LESOPBOUW

- X **1** Introductie (5 min)
- X **2** Slavernij (5 min)
- X **3** Quiz: Waar of niet waar? (5 min)
- X **4** The Scenario (20 min)
- X **5** De kracht van muziek (20 min)
- X **6** Afronding (5 min)

LES #3 SLAVERNIJ EN HET LEVEN VAN TOT SLAAF GEMAAKTE MENSEN

1 INTRODUCTIE 5 MIN

TERUGBLIK LES 1 EN 2

Introduceer de les als volgt:

“We zijn nu op de helft van de lessen. De eerste les was een introductie. Vervolgens hebben we in les 2 gekeken naar koloniën en handelsroutes, en hoe we deze aspecten tot op de dag van vandaag nog terugvinden in het Haagse straatbeeld (bijvoorbeeld de straatnamen). Tot slot hebben we besproken hoe dezelfde gebeurtenissen in de geschiedenis vanuit verschillende perspectieven bekeken kunnen worden.

In deze les gaan we het hebben over slavernij en het leven van tot slaaf gemaakte mensen. We vertellen persoonlijke verhalen en verhalen van bevolkingsgroepen die slachtoffer zijn geworden van het koloniale en slavernijsysteem. Dat systeem nemen we nog meer onder de loep.

We hebben het dus gehad over hoe koloniën en de slavernijhandel in Afrika, maar ook in Azië begon, en wat Den Haag hiermee te maken heeft. Nu gaan we vooral inzoomen op de persoonlijke verhalen van mensen en bevolkingsgroepen, en wat er met hen gebeurde tijdens deze periode.”

2 SLAVERNIJ

Je gebruikt de spinner bij het digitaal materiaal van les 3 via www.lessonup.com. De spinner kiest een aantal willekeurige woorden uit.

Laat de leerlingen na elke spin het verschil duiden van het werken als een tot slaaf gemaakt mens en als een vrij mens.

Stel vervolgens de volgende vraag:
Welke betekenis heeft dit woord in de slavernij?

De woorden die genoemd kunnen worden zijn:

- Werkuren: Hoe lang werkten mensen in die tijd?
- Werkomstandigheden: Hoe zagen de werkomstandigheden eruit?
- Minimumloon: Hadden ze minimumloon? En zo ja, hoeveel was dat?
- Veiligheid & gezondheid: Was het werken in die tijd veilig/gezond?
- Keuzes: Was het vrijwillig?

- Rechten van een mens: Hoe zat het met je rechten als mens
- Leeftijd: Gingen ook kinderen werken?

De leerlingen lichten toe waarom een gekozen woord in de context van slavernij een andere betekenis kan hebben.

3 QUIZ: WAAR OF NIET WAAR? 5 MIN

Deze quiz is om de kennis van de leerlingen te testen.

Introduceer de quiz als volgt:

“We gaan jullie kennis even testen met een korte quiz. Geef aan: waar of niet waar. Als je denkt dat het antwoord ‘waar’ is doe je een hand in de lucht, bij ‘niet waar’ hou je handen laag.”

- 10.000 mensen zijn tot slaaf gemaakt door Nederlandse veroveraars. Waar of niet waar?
Het juiste antwoord is **niet waar**. Het ging om circa 600.000 mensen.
- Mensen werden uit Azië, Afrika en Europa gehaald om als tot slaaf gemaakte mens te werken op plantages. Waar of niet waar?
Het juiste antwoord is **niet waar**.
- Tot slaaf gemaakte mensen moesten 60 tot 100 uur per week werken. Waar of niet waar?
Het juiste antwoord is **waar**.
- Haagse straatnamen verwijzen soms naar de koloniale tijd. Waar of niet waar?
Het juiste antwoord is **waar**.

4 THE SCENARIO 20 MIN

De leerlingen krijgen via de presentatie afbeeldingen te zien bij de verschillende fases van het leven van tot slaaf gemaakte mensen. Je leest de scenario's voor en laat het plaatje zien. Vervolgens stel je de vraag ‘wat voor emoties of gedachten zou je hierbij kunnen hebben?’. Dit schrijven de leerlingen op hun werkblad. Wat is het eerste woord dat er in je opkomt? Lees voor:

SCENARIO 1

“Voordat mensen tot slaaf gemaakt werden leefde de bevolking van Afrikaanse, Aziatische en Caraïbische landen vredig. Ze hadden een eigen religie, een eigen taal & wetenschap, hun eigen kunst & cultuur, hun eigen manier van handel voeren, hun eigen regels en wetten.

LES #3

SLAVERNIJ EN HET LEVEN VAN TOT SLAAF GEMAAKTE MENSEN

Vraag

Hoe zouden mensen zich toen gevoeld hebben?
Wat voor gedachten hadden ze?
Wat voor zorgen zouden ze kunnen hebben?

SCENARIO 2

“Schepen komen aan bij de kust in Afrika of Azië. Families worden uit elkaar gehaald, spullen worden afgepakt en meegenomen naar het schip, eigendommen worden kapot gemaakt.”

Vraag

Hoe zouden mensen zich toen gevoeld hebben?
Wat voor gedachten hadden ze?
Wat voor zorgen zouden ze kunnen hebben?

SCENARIO 3

“Het leven op een schip waar tot slaaf gemaakte mensen op vervoerd werden: veel mensen kwamen te overlijden door de extreem slechte omstandigheden. Er was weinig eten en drinken, de mensen hadden niet veel ruimte en geen aparte plek om hun behoeftes te doen. Er ontstonden veel ziektes en veel mensen overleefden de tocht niet. Zij werden overboord gegooid. Tot slaaf gemaakte mensen werden niet meer als mens gezien, maar als objecten.”

Vraag

Hoe zouden mensen zich toen gevoeld hebben?
Wat voor gedachten hadden ze?
Wat voor zorgen zouden ze kunnen hebben?

SCENARIO 4

“Het schip komt aan in Suriname. De tot slaaf gemaakte mensen worden gekeurd en, als ze nog fit genoeg zijn, doorverkocht aan plantage-eigenaren. Ze worden eigendom van een plantagehouder en moeten gedwongen werken. Ze werken 60 tot 100 uur per week op de plantages, maar ook als huisdienaren, scheeps-laders en handwerklieden. Ook worden sommige tot slaaf gemaakte mensen gedwongen tot relaties met Nederlandse kolonisten. Ook de oorspronkelijke bewoners worden tot slaaf gemaakt. Dit zijn mensen die al in het land woonden voordat de Nederlanders arriveerden. Vaak worden deze oorspronkelijke bewoners in de geschiedenis-boeken vergeten. Er overleden ook veel oorspronkelijke bewoners, doordat de kolonisten dodelijke ziektes meebrachten, waarmee ze hen besmetten.”

Vraag

Hoe zouden mensen zich toen gevoeld hebben?
Wat voor gedachten hadden ze?

Wat voor zorgen zouden ze kunnen hebben?

Noot: Deze oefening kan best wat emoties losmaken bij leerlingen. Zorg ervoor dat je hier de ruimte voor neemt.

5 DE KRACHT VAN MUZIEK 20 MIN

INSTRUCTIE

“Muziek is een manier om moeilijke dingen te verwerken. Heb je wel eens geluisterd naar een nummer als je verdrietig was? Of wanneer je juist heel blij bent? In de tijd van de slavernij was het vaak niet mogelijk om je eigen taal te spreken, maar mocht er wel gezongen worden. Zo konden de tot slaaf gemaakten de spirit hoog houden. Dit was knap, omdat ze niet als mens gezien werden. Daarom konden veroveraars dit systeem zo lang in stand houden. Wat werd er met de winst gedaan? Veel families werden er ongelofelijk rijk door in Nederland. Ze bouwden er mooie, dure gebouwen mee zoals het Mauritshuis (museum).”

“We gaan naar drie verschillende soorten liedjes luisteren en jullie moeten beslissen of het een vrijheidslied is of een treurlied. Let goed op de hints.”

STAP 1

Je vraagt aan de leerlingen om hun ogen dicht te doen en aandachtig te luisteren.

STAP 2

Je begint met een treurlied maar dit zeg je er nog niet bij. Speel het nummer af. Laat het nummer ongeveer 30 seconden afspelen.

Treurlied: A Boro Gron

Afspelen: min 12:46 - 17:18

Vertaling: ‘De tranen kwamen uit hun ogen, vielen op hun hart en doorboorden de aarde’

STAP 3

Vraag de leerlingen om te letten op een aantal dingen:

- Wat hoor je aan de zang, wat hoor je aan de instrumenten?
- Hoe is de stemming van dit nummer?
- Is het langzaam of snel?
- Wat betekent de titel? Is het negatief of positief?

Nabesprekervraag

Is dit een treurlied of een vrijheidslied? En waarom?

Herhaal de stappen

Nu laat je een vrijheidslied horen. Dit is een krachtig lied over de voorouders van Surinamers, vooral de vrouwen die

LES #3

SLAVERNIJ EN HET LEVEN VAN TOT SLAAF GEMAAKTE MENSEN

in spirit waken over hun kinderen.

Vrijheidslied:

Aysa Mama/ Mi Na Goron Winti (Anne Goedhart)

Herhaal de stappen

Nu laat je een *vrijheidslied* horen.

Dit is het nationale volkslied van Indonesië wat geschreven is naar aanleiding van de onafhankelijkheid van Indonesië van Nederland. Speel het nummer af (ongeveer 20 seconden): de leerlingen sluiten hun ogen weer.

Vrijheidslied: Indonesia Raya

Sluit de oefening af met:

“In deze tijd werd veel muziek gemaakt. Dit toont ook de kracht van de mensen die tot slaaf waren gemaakt. Generaties lang leefden ze onder hele slechte omstandigheden. Ze hebben het overleefd. Dankzij cultuur, taal, religie, dans, levenskracht en improvisatievermogen. Muziek was ook een manier om verhalen levend te houden over wat er toen gebeurde, waar ze mee worstelden en ook een vorm van elkaar troosten door muziek samen met elkaar te maken.”

6 AFRONDING

TERUGBLIK OP LES 3

De leerlingen beantwoorden de vragen ook op het werkblad:

- Schrijf één ding op dat nieuw was voor jou.
- Schrijf één ding op dat je niet zo goed hebt begrepen.

Bespreek de antwoorden van de leerlingen op beide vragen.

LES #4

VERZET EN VERZETSHelden

LEERDOELEN

- X Aan het eind van de les weten de leerlingen de betekenis van verzet en onderdrukking.
- X Aan het eind van de les kennen de leerlingen verschillende verzetsstrijders uit de slavernijtijd.
- X Aan het eind van de les begrijpen de leerlingen hoe lastig het kan zijn om in verzet te komen.
- X Aan het eind van de les kennen de leerlingen de verschillende manieren van verzet die door de tot slaaf gemaakte mensen zijn gebruikt.
- X Aan het eind van de les weten de leerlingen de tijdlijn van de afschaffing van de slavernij.

MATERIALEN

- X Inloggen op: www.lessonup.com
- X Presentatie Les 4
- X Werkblad Les 4
- X Opdracht: *Dream big!*

LESOPBOUW

- X **1** Introductie (2 min)
- X **2** Woordweb (3 min)
- X **2** Choose your freedomfighter (20 min)
- X **2** Tijdlijn: Afschaffing slavernij (8 min)
- X **5** Dream big! (20 min)
- X **5** Afronding (5 min)

LES #4

VERZET EN VERZETSHelden

1 INTRODUCTIE 2 MIN

Introduceer de les als volgt:

“Wat weten jullie nog van de vorige keer? Dit is de laatste les van de reeks. In deze les gaan we kijken naar verzet en opstanden. Er waren veel mensen niet eens met de veroveraars. In les 4 kijken we naar een aantal verschillende verzetsstrijders en wat ze deden en hoe de slavenhandel en slavernij uiteindelijk tot een einde kwam.”

2 WOORDWEB 3 MIN

STAP 1

Vraag aan de klas wat ze al weten van het onderwerp Haagse koloniale en slavernijverleden.

STAP 2

– DIGITAAL

Via www.lessonup.com vul je met de klas een woordweb in. Vraag de leerlingen om één woord te noemen/schrijven.

– ANALOOG

Als er geen laptop of mobieltjes gebruikt worden dan kun je ook op het whiteboard of digibord een woordweb maken met de klas.

Kijk voor een voorbeeld op www.lessonup.com.

STAP 3

Bekijk de antwoorden en vraag waarom de leerlingen deze woorden noemen.

3 CHOOSE YOUR FREEDOMFIGHTER! 20 MIN

In deze opdracht hebben we zes verzetshelden uitgewerkt maar je kiest er vier uit die je in de les behandelt. Lees vier verhalen voor aan de klas. Vertel aan de klas het volgende:

“Iedere verzetsheld heeft zich op zijn eigen wijze verzet tegen slavernij.

Wie heeft er ooit een videogame gespeeld? Daar kun je vaak je eigen avatar kiezen, en welke middelen diegene dan heeft. Nu gaan we een verzetsheld kiezen.

Wie zou je kiezen om voor jouw rechten op te komen? En waarom?”

WERKWIJZE

Laat vier verschillende voorbeelden zien van leiders en groepen, waarin verschillende vormen van verzet worden behandeld. Op het digibord toon je de verschillende foto's van de gekozen verzetshelden.

VERHAAL 1

BONI / SURINAME

Boni was een Surinaamse vrijheidsstrijder en lid van de Marron gemeenschap. Marrons zijn tot slaaf gemaakte Afrikanen die onder verschrikkelijke omstandigheden moesten werken op de plantages. Nadat ze zichzelf hebben vrijgevochten, stichtten ze dorpen in het binnenland van Suriname, waar ze onder moeilijke omstandigheden een vrij leven wisten op te bouwen. Zij vielen plantages aan om andere tot slaaf gemaakte mensen te bevrijden. Boni opereerde vanuit Fort Boekoe.

VERHAAL 2

MARTHA CHRISTINA TIAHAHU / MOLUKKEN

Martha Christina Tiahu (17 jaar) was een Molukse vrijheidsstrijder en wordt gezien als een nationale held in Indonesië. Zij was de dochter van Paulus Tiahahu, het dorpshoofd van het eiland Nusa Laut. Samen met hem en anderen kwam zij rond 1817 in opstand tegen de Nederlandse bezetting.

VERHAAL 3

YAA ASANTEWAA / ASHANTI-KONINKRIJK

Yaa Asantewaa was de eerste en enige vrouwelijke militaire aanvoerder van het West-Afrikaanse Ashanti rijk. Zij kwam in verzet kwam tegen de Britse kolonisator. Haar leiderschap toonde moed en strategie. Helaas werd ze opgepakt door de Britten en verbannen naar de Seychellen.

VERHAAL 4

PRINS DIPONEGORO / JAVA

De Javaanse prins Diponegoro (1785-1855) speelde een hoofdrol in de Javaoorlog die Nederland van 1825 tot 1830 voerde in Indonesië. In Indonesië wordt prins Diponegoro gezien als een dappere vrijheidsstrijder tegen de Nederlandse onderdrukking. Zo vormde de Java-oorlog (in Indonesië vaak de Diponegoro-oorlog genoemd) een inspiratiebron voor de onafhankelijkheidsbewegingen in de 20e eeuw.

VERHAAL 5

ONE-TÉTÉ LOHKAY / SINT-MAARTEN

Er is niet heel veel bekend over One-Tété Lohkay maar wel weten we dat zij van haar plantage wegluchtte. Toen ze werd betrapt was de straf die ze kreeg het afsnijden van een borst. De legende zegt dat ze daarna alsnog gevlucht is en in de heuvels van Sint-Maarten leefde.

LES #4 VERZET EN VERZETSHelden

VERHAAL 6 MULTATULI / NEDERLAND

Multatuli was het pseudoniem van Eduard Douwes Dekker. Hij was een Nederlandse schrijver en bestuursambtenaar. Hij schreef een boek genaamd 'Max Havelaar', waarin hij de wantoestanden in Nederlands-Indië beschrijft en uiteindelijk een aanklacht indient bij de rechter. In 1860 verscheen het boek. Hij kwam in opstand tegen de slechte toestand in Nederlands-Indië die door Nederland werd uitgevoerd.

Bespreek deze opdracht na door de volgende vragen te stellen aan de leerlingen:

- Op welke manieren kunnen mensen in verzet komen? Noem zoveel mogelijk verschillende manieren.
- Wat is er lastig aan in verzet komen?

– DIGITAAL

Via www.lessonup.com kunnen de leerlingen, door middel van een poll, een keuze maken. Let op welke verzetshelden populair zijn en vraag aan de leerlingen waarom.

Sluit deze opdracht af met:

"Kan jij je voorstellen dat mensen na alles, alsnog in verzet durfden te komen? Mensen die zich verzetten waren dapper omdat ze het gevaar trotseerden en zo opkwamen voor zichzelf en anderen. Je verzetten is niet vanzelfsprekend: als je gepakt werd waren de straffen heel zwaar. Verzet heeft ook geleid tot verandering, uiteindelijk is de slavernij afgeschaft. Hoe is dat gebeurd?"

TIJDLIJN: AFSCHAFFING VAN DE SLAVERNIJ 8 MIN

Toon de tijdlijn via de presentatie aan de klas en doorloop dit door het volgende aan te geven:

"De afschaffing van slavernij is een moeizaam en lang proces geweest. Daarom vertellen we het in drie belangrijke fases."

1814

Fase 1: afschaffing slavenhandel.

In 1814 werd de slavenhandel afgeschaft. Dit betekent dat tot slaaf gemaakte mensen niet meer verkocht mochten worden. Dit betekende helaas nog niet de afschaffing van de slavernij.

1835

Nadat de Britten Zuid-Afrika hebben overgenomen, werd in 1835 de slavernij in Zuid-Afrika afgeschaft.

Echter heerste er nog steeds veel ongelijkheid. Dit vormde de basis van apartheidssysteem. Met 'apartheid' wordt het

systeem van rassenscheiding bedoeld, dat van 1948 tot 1990 in Zuid-Afrika het dagelijks leven bepaalde.

1860

In 1860 werd het wetsvoorstel tot afschaffing van slavernij in Nederlands-Indië doorgevoerd – drie jaar voor de afschaffing in de West-Indische koloniën (1 juli 1863).

In de praktijk kwam in 1860 alleen een eind aan de slavernij in de centraal geregeerde gebieden Java en Madura.

1863

Fase 2: afschaffing slavernij (met 10 jaar staatstoezicht).

Op 1 juli 1863 werd in Suriname, de ABC- en de SSS-eilanden de slavernij afgeschaft. In werkelijkheid moesten de tot slaaf gemaakten nog verplicht 10 jaar doorwerken omdat de plantage-eigenaren anders te veel schade zou lopen.

1873

In Suriname hield in 1873 het staatstoezicht op.

In de geschiedenisboeken staat dat de afschaffing van de slavernij plaatsvond op 1 juli 1863, maar in Suriname was de officiële afschaffing van de slavernij dus pas in 1873.

NA 1873

Fase 3: Afschaffing vanaf 1873.

Vanaf 1873 haalt Nederland mensen uit Brits-Indië, en later van Java, naar Suriname om het werk van de tot slaaf gemaakte mensen over te nemen. Eerder kwamen er ook al mensen uit China. Deze mensen krijgen een contract en worden daarom contractarbeiders genoemd. De contractarbeiders worden ook slecht behandeld. De aanvoer van mensen uit Brits-Indië stopt in 1917 (die van Java pas in 1938).

Noot: Waak ervoor om de Hindoestaanse migratie gelijk te stellen aan de trans-Atlantische Slavenhandel.

De Hindoestanen zijn niet als tot slaaf gemaakte mensen naar Suriname gehaald, maar als contractarbeiders.

Hun leefomgeving was verre van perfect, echter kregen zij wel land in eigendom en konden zij met behoud van eigen cultuur een gemeenschap vormgeven in Suriname.

De slavenhandel en de slavernij duurde in Suriname, op de ABC-eilanden, de SSS-eilanden en in Zuid-Afrika in totaal 300 jaar. In Indonesië 400 jaar. Pas 150 jaar later zijn we nu met elkaar naar ons gezamenlijk verleden aan het kijken en is het tijd om sorry te zeggen door de Nederlandse overheid. Sorry voor al het kwaad dat geschied is, sorry voor alle pijn die in het leven van veel mensen tegenwoordig nog steeds aanwezig is. In 2023 heeft de koning Willem Alexander op nationale TV zijn formele excuses aangeboden voor

LES #4 VERZET EN VERZETSHelden

het slavernijverleden en gevraagd om vergiffenis.
Stel de volgende vragen aan een aantal leerlingen:

- Hoe kan je ‘sorry’ zeggen?:
- Waarom kan ‘sorry’ zeggen belangrijk zijn?

5 DREAM BIG! 20 MIN

Heb jij wel eens een wens gehad om de wereld een mooiere/ betere plek te maken? We hebben nu vier lessen gehad, vier lessen waarin we samen hebben onderzocht hoe het slavernijverleden ontstaan is, hoe het leven van tot slaaf gemaakten was en hoe zij zich ertegen verzetten. Toch zijn er in die tijd ook mooie dingen ontstaan. Mooie/ krachtige muziek om in verzet te komen bijvoorbeeld.

Als afsluitende opdracht gebruiken we onze fantasie om jouw droom voor een betere wereld te tekenen.

OPDRACHT 1

Geef de leerlingen de losse tekstballonnen en het stripverhaal. De leerlingen plakken de tekstballonnen op de juiste illustratie. Op deze manier zien we hoeveel ze van het verhaal hebben begrepen en of ze de verhaallijn een beetje helder hebben. Als afsluiter kunnen ze hun eigen droom tekenen en van tekst voorzien.

OPDRACHT 2

Maak je eigen stripboek verhaal (af). De leerlingen schrijven, naar aanleiding van alle lessen, per illustratie zelf een tekstverhaal (in lege tekstballonnen) en lezen het daarna voor.

Rond deze opdracht af door te vragen aan een aantal leerlingen om hun droom te vertellen aan de klas.

5 AFRONDING 5 MIN

TERUGBLIK VAN ALLE LESSEN

Vraag de leerlingen de vragen te beantwoorden op het werkblad:

- Schrijf één ding op dat nieuw was voor jou.
- Schrijf één ding op dat je niet zo goed hebt begrepen.

Bespreek met de leerlingen beide vragen na.

Sluit af:

Complimenteer de klas voor hun aandacht en nieuwsgierigheid. Vertel het volgende aan de klas:

“We hebben in de afgelopen vier lessen les gehad over kolonialisme, het slavernijverleden en de link met Den Haag. Den Haag is een superdiverse stad met veel mensen uit verschillende culturen en producten van over de hele wereld. Laten we van het verleden leren en samen, met al die verschillen, fijn samenleven!”

Driehoekshandel

Europeanen zeilden naar de westkust van Afrika met schepen vol textiel, drank en wapens. Met die goederen kochten ze (gevangen- genomen) Afrikaanse mannen, vrouwen en kinderen die ze vervolgens per schip meenamen naar landen als Suriname en Curaçao. Daar werden de tot slaaf gemaakte mensen verkocht. Daarna voeren de Europeanen terug naar Europa met suiker, katoen, koffie, tabak en cacao die in die gebieden werden verbouwd door de tot slaaf gemaakten.

Kolonialisme

Het kolonialisme was een periode waarin sommige landen uit Europa andere landen binnenvielen en overnamen. Ze bestuurden het land met hun eigen regels. Ze deden dit om rijkdom, macht en invloed te hebben. Dit gebeurde vooral tussen de 15e en 20e eeuw.

Kolonie

Een land dat is veroverd door een ander land en geen eigen regels meer heeft. Suriname was een kolonie van Nederland en werd bestuurd door Nederland.

Mensenhandelaar of slavenhandelaar

De Afrikanen die op het continent Afrika mensen verhandelden aan elkaar en aan Europeanen, noemen we mensenhandelaren. De Europeanen die mensen kochten en ontvoerden om die te verschepen naar hun koloniën om er te werk te worden gesteld, noemen we slavenhandelaars. Dit omdat de mensenhandelaren in Afrika geen systeem van overerfbare slavernij kenden zoals dit wel het geval was in de slavernij in de koloniën. Dit betekent dat mensen op het continent Afrika nog steeds als mens werden gezien, niet als winstgevend product. Daarnaast heeft de uitwerking van de slavernij in de koloniën wereldwijd impact tot op de dag van vandaag.

Nazaat

Wij maken gebruik van het woord nazaat wanneer wij refereren aan de nakomelingen van de slachtoffers van het slavernijverleden.

Oorspronkelijke bewoners

De mensen die tot een land behoren door geboorte en er niet door migratie zijn komen wonen.

Slavernij

Slavernij betekent dat je eigendom bent van iemand anders en zo wordt behandeld. Je bent niet vrij en je mag je eigen keuzes niet maken.

Tot slaaf gemaakte mens

Iemand die gedwongen wordt om te werken voor iemand anders.

Verzet

Wanneer je in opstand komt tegen iets of iemand.

Verzetssrijder

Iemand die in opstand kwam tegen slavernij.

Wit of blank

‘Witte mensen’ of ‘mensen met een lichte huidskleur’ zijn neutrale beschrijvingen en daarom gebruiken we deze woorden. In de lessen wordt af en toe gesproken van zwarte mensen en witte mensen. In plaats daarvan kun je ook spreken van ‘mensen met een donkere huidskleur’ en ‘mensen met een lichte huidskleur’. Een deel van de leerlingen zal misschien de begrippen ‘zwarte mensen’ en ‘witte mensen’ nog niet kennen. Deze begrippen moeten dan toegelicht worden. De achterliggende gedachte

bij het gebruik van het woord ‘wit’ i.p.v. blank bij de duiding van de huidskleur van mensen, is dat het gaat om de relatie tussen zwart en wit in deze context. Het woord blank kan associaties oproepen met ‘rein’ en ‘schoon’. De woorden ‘wit’ en ‘zwart’ zijn oordeelloos.

Zwarte Nederlanders of zwarte mensen

Wij raden aan om regelmatig te praten over ‘Zwarte Nederlanders’ en ‘Nederlanders met een donkere huidskleur’ in plaats van ‘Zwarte mensen’ en ‘mensen met een donkere huidskleur’. De reden hiervoor is dat veelvuldig gebruik van termen zoals ‘Zwarte mensen’ een afstand creëert tussen Zwarte Nederlanders en hun Nederlanderschap.

LEZEN

BOEKEN

Witte onschuld / Gloria Wekker

Orientalism / Edward W. Said

Je mag ook niks meer zeggen / Mounir Samuel

Boeken van Luc Alofs (over inheemse groepen en ABC-eilanden):

- Koloniale mythen en Benedenwindse feiten
- Goddelijk zoals gewoonlijk

Boeken van Dr. Karwan Fatah-Black

- Slavernij en beschaving

WEBSITES

Hoe kwamen Surinaamse marrons in verzet tegen slavernij?

npokennis.nl

10x meer geschiedenis posters

theblackarchives.nl

Fort Elmina in Ghana | Nationaal Archief

nationaalarchief.nl

Specerijen, een schat voor de VOC

inmijnklas.nl

Lespakket Nederlands Slavernijverleden en racisme

nederlandwordtbeter.nl

Ons koloniale verleden in vijftig voorwerpen

volkskrant.nl

Geen heling, zonder herstel

theblackarchives.nl

Bamischijf

volkskrant.nl / Jonneke de Zeeuw

Martha Christina Tiahahu

Het Nationale Theater

KIJKEN

VOC en WIC

Klokhuis

Opstand op de Neptunus - Verzet tegen de slavenhandel

SchoolTV

LUISTEREN

Tijd zal ons leren

Podcast van Romana Vrede en OTION over de verhalen van verzetshelden

De plantage van onze voorouders

Podcastserie 2020 (Maartje Duin) VPRO en NPO Radio

WAT BIEDT DEN HAAG AAN?

We willen graag benadrukken dat er door verschillende instellingen al veel materiaal beschikbaar is met betrekking tot het Haagse koloniale en slavernijverleden. Graag verwijzen wij jullie hier ook naar.

CULTUURSCHAKEL

Een korte creatieve opdracht voor groep 7-8

HAAGS HISTORISCH MUSEUM

Ontdek verhalen over Den Haag – Koloniaal Den Haag

De tentoonstellingsteksten zijn via [deze link](#) te lezen

HAAGS THEATERHUIS

Taki! – Verhalen over Marron helden

HET NATIONALE THEATER

Tijd zal ons leren

HUIS VAN GEDICHTEN

huisvangedichten.nl

Creatief schrijven, poëzie en spoken word

MAURITSHUIS

Johan Maurits

NATIONAAL ARCHIEF

Handel en slavernij VO

STROOM DEN HAAG

Slavernijmonument

